

Utrecht University

Voor 'Drank en Drugs'

Een discoursanalyse over alcohol en cocaïne in het begin van de twintigste eeuw

Universiteit Utrecht
Christa Wesselink, 6151701
c.e.a.wesselink@students.uu.nl
BA Scriptie Geschiedenis
Begeleider: prof. dr. James Kennedy
Aantal woorden: 7941

Abstract

Hoe we nu kijken naar 'alcohol en drugs' hoeft niet vast te staan. In de geschiedenis is er veel discussie geweest over wetgeving omtrent alcohol en drugs. Dit onderzoek focust zich op de beeldvormingen van alcohol en cocaïne in Nederlandse kranten in de jaren 1900 tot en met 1925. Door middel van een discoursanalyse helpt dit onderzoek mede te verklaren waarom cocaïne in Nederland in deze periode wel verboden werd en alcohol niet. Ten eerste kende alcohol meerdere beeldvormingen. Vanuit drankbestrijdersverenigingen was er veel sentiment voor geheelonthouding en wetgeving omtrent alcohol. Zij zagen alcohol en alcoholisme als een probleem van alle standen. Er waren ook veel tegengeluiden te horen, waarbij men zich beriep op het belang van individuele vrijheid en het gematigd drinken. Daarnaast werd er ook gepleit om een rustig midden te zoeken in het verhitte debat, wat goed te passen valt binnen de Nederlandse poldertraditie. Ten tweede werd cocaïne, in eerste instantie ontwikkeld als medicijn, in deze periode ook gezien als verslavend middel, door wereldwijde verslavingen. In Nederland was dit niet het geval en als gevolg hiervan werd er door middel van *othering* in op een etnografische manier over het buitenlands gebruik geschreven. Door internationale druk op conferenties werden verdragen gesloten en werd cocaïne verboden. Voor de tegenstanders van wetgeving omtrent alcohol werden cocaïne en andere verboden verslavende middelen aan het eind van deze periode ook argumenten tegen een mogelijke drooglegging. Wanneer er wetgeving zou worden ingesteld, zou men immers verslaafd worden aan alles dat verboden was. Al met al waren er dus genoeg tegengeluiden te horen om mede te kunnen verklaren waarom alcohol in deze periode niet verboden werd en cocaïne wel.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	4
Historische context alcohol.....	5
Historische context cocaïne	6
Theoretisch kader en methodologie	10
Hoofdstuk 1 – alcohol	14
Wat te doen met alcohol? Het publieke debat.....	14
Een drankvrij Nederland.....	15
Individuele vrijheid en het nut van alcohol.....	16
De middenweg	17
Conclusie	18
Hoofdstuk 2 – cocaïne	19
Cocaïne als medicijn	19
Cocaïne als verslavend middel.....	20
Cocaïnomanie in het buitenland	20
Dreiging voor Nederland	22
Conclusie	23
Hoofdstuk 3 – verschillen en overeenkomsten	24
Verschillen beeldvormingen vorige hoofdstukken	24
Alcohol en cocaïne als gelijken	24
Cocaïne als argument tegen wetgeving op alcohol.....	25
Conclusie	26
Conclusie.....	27
Reflectie en vervolg.....	29
Bibliografie.....	31
Primair bronmateriaal	31
Secundair bronmateriaal	33

INLEIDING

Wat betekent 'drugs'? Hebben we het hier over illegale middelen, of speelt de werking van de substanties een rol? In de internationale verdragen worden substanties behandeld als drugs, als ze in de Opiumwetten zijn opgenomen. Marcel de Kort definieert in zijn boek *Tussen patiënt en delinquent* 'drugs' als de stoffen die een psychotrope werking hebben. Illegale drugs zijn de middelen die hiervan onder de Opiumwet vallen.¹ Criminologen Franklin Zimring en Gordon Hawkin definiëren een drug als een psychoactieve stof die recreatief kan worden gebruikt.² In deze definitie zijn de begrippen psychoactiviteit en recreatief gebruik objectief en kunnen zij worden gespecificeerd en gemeten. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen illegale en legale drugs. Historicus William B. McAllister neemt deze definitie ook over in zijn boek *Drug Diplomacy in the Twentieth Century : International History*, omdat met deze definitie niet alleen de focus gelegd kan worden op substanties bestempeld als drugs in internationale verdragen, maar ook op legale genormaliseerde substanties, zoals tabak en alcohol.³

Toch valt het op dat deze definitie van drugs niet parallel loopt met het beeld van drugs in de huidige maatschappij. Men spreekt altijd van alcohol en drugs, terwijl alcohol zeker een drugs is. "Alcohol is de sociale drug bij uitstek én de gevaarlijkste die er is'. Dit zijn de woorden van de Britse arts David Nutt in een artikel in het NRC Handelsblad van 21 januari 2021.⁴ De Trouw pleit voor het opnemen van alcohol in de term drugs. Het zou verkeerd zijn om een onderscheid te maken tussen alcohol en drugs, omdat het zorgt voor een te grote tweedeling tussen drugs als slecht en crimineel en alcohol als genormaliseerd en gezellig in de sociale sfeer.⁵ Ik ben van mening dat dit onderscheid ook misleidend is, omdat het de nuance wegneemt. Het pretendeert dat alcohol 'gezonder' is dan drugs, door het niet in dezelfde terminologie op te nemen. Dit zorgt voor een zwart-wit onderscheid, terwijl in mijn opinie meer een middenweg in

---

¹ Marcel de Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent. Geschiedenis van het Nederlandse drugsbeleid* (Hilversum, 1995) 21.

² Franklin E. Zimring en Gordon Hawkins, *The Search for Rational Drug Control* (1995). 31.

³ William B. McAllister, *Drug Diplomacy in the Twentieth Century: International History* (Londen, 1999) xv.

⁴ Martin Kansma, 'Alcohol is de sociale drug bij uitstek én de gevaarlijkste die er is', *NRC Handelsblad* (21 januari 2021).

⁵ Thijs Rood, 'Alcohol is een drug. Stop met onderscheid maken.', *Trouw*, (17 juni 2019).

gevonden moet worden. Alcohol is per definitie ook ongezond, het kan leiden tot verschillende soorten kanker en het heeft een grote invloed op de ontwikkeling van de hersenen, zeker bij jonge mensen.⁶

Er is een groot verschil tussen de beeldvorming van alcohol en drugs. Dit heeft te maken met de centrale rol die alcohol ten opzichte van andere drugs speelt in veel samenlevingen. Maar dit onderscheid hoeft niet vanzelfsprekend te zijn. Dit is te zien in de geschiedenis ten tijde van de opkomst van nieuwe narcotica⁷ in het begin van de twintigste eeuw. Op dat moment werden veel debatten gevoerd over het al dan niet verbieden van alcohol en nieuwe narcotica die toen opkwamen. Deze scriptie onderzoekt hoe alcohol en drugs, in dit onderzoek specifiek cocaïne, zich in het publieke debat in het begin van de twintigste eeuw tot elkaar verhielden.

Historische context alcohol

Kennis van de historische context van alcohol en alcoholbestrijding is belangrijk om dit onderzoek in een context te plaatsen. Sinds het begin van de mensheid bestaat een wisselende relatie tussen de mens en alcohol.⁸ Een belangrijke dimensie van de geschiedenis van alcohol is dan ook de betwiste status ervan en de strijd om een manier te vinden om de voordelen ervan te realiseren en tegelijk de gevaren te minimaliseren.⁹ Vanaf 1830 ontstonden de eerste drankbestrijdersverenigingen en vijftig jaar later kwamen massabewegingen op die zowel op nationale als op internationale schaal zich verzetten tegen het alcoholgebruik door middel van het invoeren van regulaties.¹⁰ Het bekendste succes was het nationale verbod in de Verenigde Staten vanaf 1923, hoewel verbodsbeleid in verschillende mate ook werd aangetroffen in landen als Rusland, Mexico, Canada, België en Finland. In weer andere landen, zoals Engeland en Schotland, werd zo'n streng beleid verworpen ten gunste van strengere regels voor de verkoop van alcohol.¹¹

Drankbestrijdersbewegingen speelden ook een rol in Nederland. In 1842 kwam de 'Nederlandse Vereniging tot Afschaffing van Sterken Drank', op om alcoholmisbruik

---

⁶ 'Alcohol', *Jellinek*, (versie 2021) <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/drugs/alcohol/> (geraadpleegd op 5 april 2021); 'Risico's', *Jellinek* (versie 2021) <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/drugs/alcohol/risicos/> (geraadpleegd op 5 april 2021).

⁷ Hiermee worden 'verdovende middelen' bedoeld.

⁸ Rod Phillips, *Alcohol: A History* (Chapel Hill, UNITED STATES 2014) 1.

⁹ Phillips, *Alcohol*, 1.

¹⁰ Ibidem, 132.

¹¹ Ibidem, 193.

tegen te gaan.¹² De drankbestrijdersbewegingen hadden vaak protestants-christelijke achtergrond en hierbinnen hielden artsen, onderwijzers, vrouwen uit de gegoede burgerij, zich bezig met de strijd tegen alcohol.¹³ De strijd tegen het alcoholgebruik valt goed te passen in de context van de sociale kwestie, omdat het doel was ‘het zedelijk peil van de arbeidende klasse te verhogen’.¹⁴ Er kwamen verschillende wetten, zoals de Drankwet van 1881, die zich richtte op het beteugelen van het gebruik van sterke drank en openbaar dronkenschap. Tot een drooglegging kwam het nooit in Nederland.

Historische context cocaïne

Vanaf het moment dat de scheikundige Albert Niemann in 1859 de stof cocaïne ontdekte in zijn lab in Göttingen, stond hij aan de vooravond van wat uiteindelijk zou uitmonden in een wereldwijde cocaïnehandel. Aanvankelijk nog legaal, maar later zou dit veranderen in een illegaal drugscircuit, dat vandaag de dag nog steeds in volle gang is.¹⁵ In de beginfase werd de stof voornamelijk gebruikt als medicijn voor plaatselijke verdovingen en bij wetenschappelijke experimenten.¹⁶

In de jaren 1880 bracht de Nederlandse Koloniale Bank de eerste cocabladeren naar Java, met als doel winst behalen uit de handel in deze substantie.¹⁷ De Javacoca die hieruit voortkwam had een bovengemiddelde samenstelling van alkaloiden, wat zorgde voor een goede kwaliteit.¹⁸ De *Nederlandsche Cocaine Fabriek* werd opgericht voor de productie en dit maakte Nederland tijdens de eeuwwisseling 's werelds grootste producent van coca en cocaïne tot 1910.¹⁹

Toch bracht de opkomst van cocaïne ook problemen met zich mee. De schaal van de productie duidde op een brede consumptie in de maatschappij, vooral in landen zoals

---

¹² Koninklijke Bibliotheek, ‘WO I: Drankmisbruik en -bestrijding in 1915 en 1916 (versie 2021) <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-drankmisbruik-en-bestrijding-in-1915-en-1916> (geraadpleegd op 2-4-2021).

¹³ Jan-Willem Gerritsen, ‘De drankbestrijding en de inbreng van de alcoholaccijns in de Nederlandse staatshuishouding 1831-1920. Historisch-sociologische notities’, *Mens en Maatschappij* 66 (1991) 161–179, aldaar 162.

¹⁴ De Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent*, 54.

¹⁵ ‘23.000 kilo cocaïne voor Nederland onderschept in Antwerpen en Hamburg’, *RTL Nieuws* (versie 24-02-2021) <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5216376/23000-kilo-cocaine-voor-nederland-onderschept-antwerpen-en-hamburg> (geraadpleegd op 10-03-2021).

¹⁶ Paul Gootenberg (red.), *Cocaine : Global Histories* (1999) 84.

¹⁷ Dirk J. Korf en Marcel de Kort, *Drugshandel en drugsbestrijding* (1990) p. 8.

¹⁸ William B. McAllister *Drug Diplomacy in the Twentieth Century : International History* (1999) 15.

¹⁹ De Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent*, 58.

de Verenigde Staten, Duitsland en Frankrijk.²⁰ Dit had cocaïnisme²¹ en soms de dood als gevolg. Aanvankelijk waren het vooral de Verenigde Staten en China die dit probleem op de internationale agenda probeerden aan te kaarten. Ook kampten zij met veel opium en morfineverslaafden. Om deze problemen aan te pakken was er internationale wetgeving nodig, zodat de substanties niet meer in de handen van de bevolking zouden vallen.²² Volgens de Verenigde Staten waren de stoffen een gevaar voor de samenlevingen en moest er worden ingegrepen.²³ Nederland, met zijn uitzonderlijk hoge productie van cocaïne en daarmee ook uitzonderlijk hoge opbrengsten, bleef hierin afwachtend, vanwege de grote winst die de cocaïne opleverde.²⁴

Uiteindelijk kwam de wetgeving voor het verbieden van cocaïne er wel. Over een periode van ongeveer 30 jaar veranderde cocaïne in Nederland, mede door internationale druk van de conferenties, van een legale naar een illegale substantie. Alhoewel het gevaar van alcohol ook werd ingezien in Nederland werd hierbij niet ingegrepen. Waarom werden beiden uiteindelijk anders behandeld?

Dit onderzoek kijkt daarom naar de discoursen van alcohol en cocaïne, hun ontwikkelingen en de onderlinge verhoudingen. Vond men beide substanties volledig uit den boze? Of vond men de ene substantie veel gevaarlijker en slechter dan de ander? Deze scriptie onderzoekt daarom of deze beeldvormingen mede kunnen verklaren waarom cocaïne in deze periode wel werd verboden en alcohol niet. Omdat er hiervoor meerdere mogelijke verklaringen zijn, wordt er geen één op één verband getrokken, maar wordt er geanalyseerd in hoeverre de debatten gelijklopen met het uitblijven van verandering in wetgeving omtrent alcohol. De hoofdvraag die dit onderzoek beantwoordt is:

‘Wat waren de ontwikkelingen van de beeldvormingen van alcohol en cocaïne in de periode van 1900-1925 in de Nederlandse kranten en hoe kunnen deze beeldvormingen mede verklaren waarom cocaïne in deze periode wel verboden werd en alcohol niet?’

---

²⁰ De Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent*, 127.

²¹ Cocaïneverslaving

²² De Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent*, 64.

²³ Ibidem, 65.

²⁴ Ibidem, 65.

Om deze vraag te beantwoorden, zijn meerdere deelvragen opgesteld. Deze deelvragen zijn per hoofdstuk als volgt:

- Wat waren de beeldvormingen van alcohol in het publieke debat en hoe verschoven ze?
- Wat waren de beeldvormingen van cocaïne in het publieke debat en hoe verschoven ze?
- Wat zijn de overeenkomsten en wat zijn de verschillen tussen de beeldvormingen?

Hoewel er veel onderzoek is gedaan naar de rol van alcohol en de rol van drugs in samenlevingen, is er in deze periode nog geen specifiek vergelijkend onderzoek gedaan dat alcohol en cocaïne onder één noemer schaaft. Om deze reden is er sprake van een toevoeging aan het historiografische debat. Toch is het belangrijk om van een goede achtergrondkennis van het historiografische debat omtrent de rol van alcohol en cocaïne, of in grote lijnen, drank en drugs, in samenlevingen te beschikken, alvorens dit onderzoek te beginnen.

In *The Handbook of Drugs and Society*, schrijven onderzoekers Duane C. McBride en Yvonne Terry-McElrath dat drugs al sinds het ontstaan van de mensheid een rol spelen in samenlevingen. Veel van de tegenwoordig veel gebruikte drugs zijn afgeleid van inheemse planten die menselijke bevolkingsgroepen al duizenden jaren in hun dagelijks leven gebruiken, zoals cannabis, papaver en tabak. Sommige archeologen hebben betoogd dat de overgang van een jagers-verzamelaarsbestaan naar een gevestigd bestaan ten minste gedeeltelijk het gevolg was van de wens om over een stabiele bron van alcohol te beschikken. Een van de eerste uitspraken over alcoholbeleid (waarbij de verkoop en consumptie van alcohol werd gereguleerd) is te vinden in de Code van Hammurabi, geschreven rond 1780 v.Chr.²⁵

Drugshistoricus Marcel de Kort geeft verschillende verklaringen voor de problematisering van het drugsgebruik in het begin van de twintigste eeuw. Hij beschrijft hoe deze problematisering vaak wordt verbonden aan het

---

²⁵ Duane C. McBride en Yvonne Terry-McElrath, 'Drug Policy in the United States A Dynamic Multilevel Experimental Environment', in Henry H. Brownstein (red.), *The Handbook of Drugs and Society* (Hoboken, 2015) 623.

beschavingsoffensief dat in gang werd gesteld door de industriële revolutie.²⁶ Het werken in de fabrieken, een strak werkritme en wonen in drukke stadswijken, kon alleen goed gaan als het gedrag van de mens werd aangepast aan deze situatie. Dit gedrag kon niet gepaard gaan met drugsgebruik. De Kort vindt echter dat deze reden te kort schiet en zoekt de verklaring liever in de professionalisering van de medische beroepsgroepen. De arts werd volgens hem een deskundige autoriteit die bepaalde of drugs mochten worden gebruikt en die daarmee tevens het oordeel velde in hoeverre er sprake was van een ziekte of een morele tekortkoming.²⁷

Gemma Blok, gespecialiseerd in drugsgeschiedenis, beschrijft dat er in de negentiende eeuw een negatieve framing van drank en drugs ontstaan is in Amerika en Europa. Ze beschrijft hoe het beeld van onbevangingheid veranderde in emotionele en afschrikwekkende verhalen, geschreven door drankmisbruikers.²⁸ De onderzoeker David Dingelstad beargumenteert dat de termen van debatten over drugs niet "natuurlijk" zijn; dat wil zeggen, ze zijn geen eenvoudige afspiegeling van de eigenschappen van de drug zelf. In plaats daarvan weerspiegelen debatten de aard van de samenleving, in het bijzonder de invloed van de groepen met de meeste macht over de perceptie en het gebruik van de drug in kwestie.²⁹ Paul Manning, socioloog, beargumenteert in zijn boek *Drugs and Popular Culture in the Age of New Media*³⁰ dat drugsculturen opduiken in lokale contexten, maar tegelijkertijd ook in media circuleren. Dit heeft volgens hem als gevolg dat er een wisselwerking ontstaat waarin patronen van representatie in de media en circulerende drugsverhalen symbolische middelen vormen waarmee populaire drugsculturen op lokaal niveau worden gereproduceerd.³¹

Dit onderzoek vergelijkt alcohol en cocaïne met elkaar en hanteert ze niet als substanties die ver uit elkaar liggen, zoals wordt aangenomen met het praten over 'alcohol en drugs'. Volgens de definitie die ik in mijn onderzoek van drugs hanteer: 'een psychoactieve stof die recreatief kan worden gebruikt', vallen zowel cocaïne als alcohol hier onder. H. Wayne Morgan kiest hier in zijn onderzoek naar drugsgebruik in de Amerikaanse samenleving expliciet niet voor, omdat hij vindt dat de geschiedenis

---

²⁶ De Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent*, 42.

²⁷ Ibidem, 43.

²⁸ G Blok, *De roes als metafoor: Het debat over drank en drugs na 1800* (zp 2018) 6.

²⁹ David Dingelstad e.a., 'The social construction of drug debates', *Social Science & Medicine* 43 (1996) 1.

³⁰ Paul Manning, *Drugs and Popular Culture in the Age of New Media* (2013).

³¹ Manning, *Drugs and Popular Culture* 29-30.

van alcohol te veel afwijkt van die van drugs.³² Dat kan vaak het geval zijn, maar niet altijd. Er zijn momenten in de geschiedenis geweest waarin het onderscheid tussen de twee niet zo duidelijk was of, zoals in de periode die ik bespreek, het onderscheid tussen een nieuw en een oud middel langzamerhand bepaald werd. Dat kwam niet alleen in een tijd waarin drooglegging en geheelonthouding op de agenda stonden maar waarin narcotica zoals cocaïne nog legaal waren. Het ging niet over een nacht ijs maar uiteindelijk is het resultaat geweest dat het verschil wettelijk werd vastgelegd. Hoe is dit terug te zien in krantenberichten?

Theoretisch kader en methodologie

Dit onderzoek is uitgevoerd door middel van een discoursanalyse, een veelgebruikte methode onder historici. Echter wordt de term 'discourse-analysis' zo vaak op verschillende manieren geïnterpreteerd dat het daardoor het risico heeft om een vage en dubbelzinnige betekenis te dragen. Daarom zal ik eerst uitleggen wat een discours in dit onderzoek betekent, aan de hand van grondlegger Michel Foucault. Vervolgens wordt Paul Manning geraadpleegd om uit te leggen welke methode dit onderzoek handhaaft.

We shall call discourse a group of statements in so far as they belong to the same discursive formation [...Discourse] is made up of a limited number of statements for which a group of conditions of existence can be defined. Discourse in this sense is not an ideal, timeless form [...] it is, from beginning to end, historical – a fragment of history [...] posing its own limits, its divisions, its transformations, the specific modes of its temporality.³³

Volgens Foucault bestaat er geen absolute vorm van waarheid en wordt onze kennis van 'waarheid', gevormd door machtsregimes.³⁴ Macht wordt niet gegeven aan bepaalde actoren of individuen, maar vindt plaats in sociale praktijken. Macht zorgt er in andere woorden voor dat kennis en discourse worden geconstrueerd.³⁵ De associaties die wij hebben met verschillende zaken in de wereld, de kennis die wij

---

³² H. Wayne Morgan, *Drugs in America: A Social History, 1800-1980* (zp 1982) 89. y

³³ Michel Foucault, *Archaeology of Knowledge* (2013) 131.

³⁴ Foucault, *Archeology of Knowledge*, 49-50.

³⁵ Marianne Jørgensen en Louise Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method* (Londen, 2002) 13.

hebben van de wereld, worden beide gecreëerd door de discoursen die er zijn, ontstaan uit sociale praktijken.³⁶

In zijn boek *Drugs and Popular Culture in the Age of New Media*, gebruikt Paul Manning ook de theorieën van Foucault voor het vervaardigen van zijn methode. Volgens Manning worden drugs in de media geportretteerd door middel van een symbolische representatie. Hij gebruikt de term 'drugs discourse' meer sociologisch dan linguïstisch.³⁷ Dat wil zeggen dat hij de term gebruikt om te refereren naar patronen van taal die bepaalde ideeën, assumpties of denkwijzen over drugs kunnen overdragen. Zoals Foucault ook al betaamde, zijn deze onvermijdelijk met machtsrelaties verbonden.³⁸ Manning introduceert het symbolische raamwerk als de operator van verschillende drugsdiscourses in de media. Hij noemt deze discoursen ook wel symbolische representaties.³⁹

Dit symbolische raamwerk bestaat uit vier dimensies die onderling verbonden bepaalde associaties oproepen. Deze associaties vormen samen de discourse over een bepaalde soort drug. De vier dimensies worden hieronder uitgelegd en horen bij de gebruikte methode.

Ten eerste worden volgens Manning in nieuwsverslagen verschillende soorten drugs op bepaalde *locaties* geportretteerd zodat er een verhaal ontstaat waarbij je associaties van een drug soort met een locatie krijgt. Een voorbeeld hiervan is het veelvuldig benoemen van achterbuurten bij het gebruik van een bepaalde soort drugs. Ten tweede heeft de manier waarop *gedrag en identiteit* wordt beschreven een grote invloed op het beeld dat ontstaat van de drug. De derde dimensie in het raamwerk betreft de substanties die gebruikt worden; hoe zien ze eruit en op welke manier worden ze gebruikt? Ten slotte beslaat de laatste dimensie de *oorzaken en gevolgen*. Kranten hechten veel waarde aan een narratief waarbij er een duidelijk begin en einde is. In andere woorden gaat het hier om waarom de gebruiker met de drugs is begonnen en wat de gevolgen van zijn consumptie zijn.⁴⁰

---

³⁶ Jørgensen en Phillips, *Discourse Analysis*, 13.

³⁷ Manning, *Drugs and Popular Culture* 31.

³⁸ Ibidem, 31.

³⁹ Ibidem, 32.

⁴⁰ Ibidem, 53-54.

Deze vier dimensies vormen in krantenberichten een symbolische representatie, ofwel de discourse van bepaalde drugs. Volgens Manning is er sprake van framing als het gaat om het problematiseren van bepaalde drugs en gebruikt hier als voorbeeld het verschil in reputatie van alcohol en cocaïne.⁴¹ Het proces waarin bepaalde sociale praktijken worden geproblematiseerd in de media heeft weinig te doen met de potentiële reële gevaren, maar is veeleer verbonden met het collectieve sentiment waaruit een probleem wordt gedefinieerd in een samenleving. Daarnaast moet er volgens Manning ook rekening gehouden worden met de concurrentiedruk en commerciële druk die ervoor zorgt dat kranten eerder sensationele verhalen publiceren die goed gelezen worden, dan een weloverwogen debat over de rationele gevaren van een bepaalde drug.⁴² Ik ga er vanuit dat ik met dit punt van Manning minder rekening hoef te houden, aangezien er destijds minder sprake was van concurrentiedruk in het Nederlandse krantenlandschap dat zich afspeelde in een verzuilde samenleving.

Lisanne Walma gebruikte Manning's model ook en keek hierbij naar alle verschillende beeldvormingen van drugsgebruik in het publieke debat, inclusief het medisch gebruik.⁴³ In mijn onderzoek kijk ik ook naar alle mogelijke beeldvormingen van drugsgebruik in het publieke debat, maar omdat ik alcohol hier ook benader als een drugssoort en vergelijk met het beeld van cocaïne, voeg ik een nieuwe invalshoek toe. Deze nieuwe invalshoek biedt een kans om publieke reacties over een omstreden, maar in Nederland nog altijd toegestane drug alcohol te vergelijken met een drug die in deze periode verboden werd. Hoe zag men destijds het verschil in Nederland?

Dit onderzoek raadpleegt de onlinekrantendatabase Delpher.nl. Kranten bieden niet alleen inzicht in wat er in die tijd gebeurde, maar zijn ook een uitstekende bron voor het publieke debat. Omdat wetten vaak voortkomen uit het publieke debat, zijn dit goede bronnen voor deze studie in het specifiek. Dit onderzoek focust zich op de beeldvorming in Nederlandse kranten, daarom zijn alleen landelijke en regionale kranten geraadpleegd. Zo ontstaat er zowel een inkijk in het nationale als in het regionale beeld, wat meer gelaagdheid creëert. Vanwege de enorme omvang aan resultaten voor 'cocaïne' en 'alcohol' als zoekterm, heb ik het gecombineerd met andere woorden die kenmerkend voor de debatten zijn geweest, zoals

---

⁴¹ Manning, *Drugs and Popular Culture*, 37.

⁴² Ibidem, 37.

⁴³ Lisanne Wilhelmina Betty Walma, 'Between Morpheus and Mary: The Public Debate on Morphine in Dutch Newspapers, 1880-1939', *Fisime Scientific Library* 103 (2020).

'drankvraagstuk', 'verslaving', 'medicijn', 'voedingsmiddel' en 'geheelonthouding'. De artikelen heb ik van tevoren gecategoriseerd en per artikel heb ik de beeldvorming bepaald door Manning's methode toe te passen. Zo kon ik binnen de periode in de verschillende categorieën trends en ontwikkelingen analyseren. Op deze manier werd duidelijk hoe bijvoorbeeld de beeldvorming van cocaïne als 'medicijn' door de jaren heen veranderde. De analyses zijn opgenomen in dit onderzoek en worden geïllustreerd door de meest relevante citaten.

Deze scriptie onderzoekt deze periode, omdat dit een periode is waarin veel debat heerste over verdovende middelen. Niet alleen zijn er vanaf 1909 meerdere internationale conferenties geweest, die leidden tot internationale wetgeving en daaruit voortvloeiend een Opiumwet in Nederland in 1919. Daarnaast is er ook sprake van grote groeperingen die zich keerden tegen het alcoholgebruik, zowel op nationaal als internationaal niveau. Kortom, deze periode is verbonden aan een context van internationaal en nationaal debat over de omgang met verdovende middel en is daarmee geschikt voor het voeren van dit onderzoek.

Dit onderzoek is als volgt ingedeeld: hoofdstuk 1 bespreekt de beeldvormingen van alcohol in het publieke debat, hoofdstuk 2 bespreekt de beeldvormingen omtrent cocaïne in het publieke debat en hoofdstuk 3 trekt een vergelijking tussen de beeldvormingen en analyseert de verhouding tussen alcohol en cocaïne in het publieke debat.

Er is een discrepantie in het beeld van alcohol en drugs: Ik wil hiermee niet zeggen dat alle drugs legaal moeten worden omdat ze dezelfde gevolgen hebben of dat alle drugs juist illegaal moeten worden omdat ze gevaarlijk zijn. Ik wil vooral weten wat de verschillende beelden waren in deze periode en hoe deze zich tot elkaar verhielden.

HOOFDSTUK 1 – ALCOHOL

Het beeld dat men had van alcohol in het begin van de twintigste eeuw veranderde gedurende deze tijd. Alcoholmisbruik vormde een bedreiging voor de Nederlandse maatschappij. Er waren bijeenkomsten van geheelonthoudersbonden die zich bezighielden met het geheel verbieden van alcohol. Tegelijkertijd waren er ook tegenstanders die pleitten voor alcoholgebruik.

Wat te doen met alcohol? Het publieke debat

Die negatieve reputatie, het verslavingsbeeld van alcohol komt terug in meer artikelen en deze problematisering bleef gedurende de gehele periode terugkomen. Er zouden verschillende oorzaken zijn voor het alcoholmisbruik. 'De behoefte aan een middel om aan de gewaarwording van de smart te ontkomen'⁴⁴, was er één. Er werd gesproken van een alcoholmanie, een ziekte waarbij iemand verslaafd wordt aan alcohol.⁴⁵ In een ander artikel werd betaamd dat armoede de oorzaak is van drankmisbruik en vice versa.⁴⁶ Ook zou de gematigde drinker hoe dan ook een onmatige drinker worden.⁴⁷ De gevolgen van alcohol waren volgens verschillende krantenartikelen onder andere: een toenemende mate van criminaliteit bij drinkers: 'De alcohol maakt den gelegenheds- en den gewoonte-misdadiger'⁴⁸, ziektes bij kinderen van drinkende ouders⁴⁹, familieleed en andere ellende⁵⁰ en een onvermijdelijke verslaving die kan eindigen in krankzinnigheid en de dood.⁵¹

Kortom, in de publieke debatten in de kranten bestond er een beeldvorming van alcoholisme en alcohol in het algemeen als een groot probleem in de samenleving. Toch waren er meerdere beeldvormingen over alcoholgebruik en uiteenlopende oplossingen voor het drankvraagstuk.

---

⁴⁴ 'Van nabij en veraf, Van voorheen en thans.' *Tubantia* (Enschede, 20 augustus 1903).

⁴⁵ "Vervolg Binnenland." *Bredasche courant* (Breda, 18 maart 1900).

⁴⁶ '3e Nationaal Congres voor Geheel- onthouding.' *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* ('s-Gravenhage, 29 november 1901).

⁴⁷ 'Hier en Daar' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 3 juni 1900).

⁴⁸ 'Klinkt het niet'. *Venloosch nieuwsblad* (Venlo, 25 februari 1904).

⁴⁹ 'Van nabij en veraf, Van voorheen en thans.' *Tubantia* (Enschede, 20 augustus 1903).

⁵⁰ 'Juristen tegen het alcoholisme.' *Nieuwe Tilburgsche Courant* (Tilburg, 1 juni 1907).

⁵¹ *De Maasbode* (Rotterdam, 28 februari 1904).

Een drankvrij Nederland

De strengste beeldvorming over alcohol kwam van de drankbestrijdersverenigingen. Zij pleitten voor wetgeving omtrent alcohol en geheelonthouding. De achterban werd steeds groter gedurende deze periode en er waren conferenties waarin het drankvraagstuk besproken werd. In 1904 waren de drankbestrijdersvereniging van mening dat het drankvraagstuk een probleem van alle standen was: 'Neen. Het is een groote dwaling, in het algemeen te meenen, dat onder de „lagere" standen alleen of ten minste hoofdzakelijk te veel wordt gedronken. Aan het drankmisbruik staan alle standen even schuldig.'⁵² De christelijke achtergrond van de drankbestrijders valt op in de artikelen, waarin wordt gepleit dat er een heilige plicht is het Christenvolk wakker te maken.⁵³ Alcoholisme zou daarnaast worden opgelost door het keren naar God.⁵⁴

Bij een toespraak over geheelonthouding werd gepreekt tegen alcohol. Alcohol zou erg slecht zijn, zowel lichamelijk, geestelijk als financieel. Na de toespraak 'trad een tiental personen tot geheelonthouding toe'.⁵⁵ In een ander artikel, ingezonden door zeven verenigingen die enige betrekkingen hadden tot drankbestrijding is het onderstaande geschreven.

Gebruikt dus geen drank, die alcohol bevat, geen jenever of likeur, geen wijn of bier; het gehalte der feestviering zal er door [sic] verbeteren.' F.U. Schmidt over geheelonthouding: dat het volksvergift, de alcohol, die groote sluipmoordenaar en groote zakkenroller, alleen met wortel en tak was uit te roeien door geheelonthouding, niet door hulpmiddelen, als matigheid: betrachting, of zg.⁵⁶

De drankbestrijdersverenigingen zetten zich in tegen het idee dat alcohol een voedingsmiddel was. 'Is alcohol een voedsel? Heeft soep een man ooit gek gemaakt? Trekt visch een man ooit onder de tafel? Of krijgt de man een zwaar hoofd door

---

⁵² 'De Vrouw en de Drankbestrijding.' *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant* ('s Hertogenbosch, 18 januari 1904).

⁵³ 'Het alcoholisme en de sociale kwestie'. *Nieuwsblad van Friesland : Hepkema's courant* (Heerenveen, 21 september 1912).

⁵⁴ 'Binnenland. 's-Hertogenbosch, 10 Sept.' *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant* ('s Hertogenbosch, 11 september 1906).

⁵⁵ *Provinciale Drentsche en Asser courant* (Assen, 31 januari 1901).

⁵⁶ 'Geheelonthouding' *De courant Amsterdam* (Amsterdam, 5 maart 1910).

brood?’⁵⁷. Ook kwam er vanuit dit kamp in 1902 een beeldvorming bij over de waarde van alcohol als medicijn. In het krantenbericht uit de *Tilburgsche Courant* van 3 augustus 1902 staat gekopt ‘Jenever is geen geneesmiddel’. In dit artikel wordt uitgelegd dat jenever, in tegenstelling tot wat men dacht niet goed is voor de spijsvertering en dat genot het enige is dat Jenever als doel kan dienen. Maar daarna wordt daarop ingegaan met: ‘Lekker? – ja, voor iemand die zozeer daaraan verslaafd is, dat hij geen jeneverglas kan zien staan, of het moet gevuld zijn’. Het bericht sluit af met de zin: ‘Dronkenschap is moordend én voor lichaam, én voor ziel!’.

In 1920 kwamen 2600 afgevaardigden bijeen om een motie in te dienen tegen het alcoholgebruik. Door middel van het wetsvoorstel Plaatselijke Keuze moesten gemeenten kunnen kiezen over de verkoop van sterke dranken.⁵⁸ Ondersteuning voor deze wet kwam ook in andere artikelen terug. Een voorbeeld hiervan is een preek van de drankbestrijders. Hierin pleitte de heer van der Veer dat een drankvrij Nederland alleen door wetgeving te bereiken is: ‘De bestrijding door de prediking van de geheelonthouding heeft succes gehad, de rijen der drankbestrijders zijn versterkt, maar toch was het succes nog niet voldoende, daarom is naar een ander middel gezocht en dat is gevonden in de plaatselijke keuze’⁵⁹. Over deze wet was veel discussie, omdat het de vrijheid te veel zou aantasten en deze kwam uiteindelijk niet door de Eerste Kamer.⁶⁰

Individuele vrijheid en het nut van alcohol

Aan de andere kant van het debat bestonden er andere beeldvormingen. In een ingezonden brief uit 1907 werd de geheelonthouding als kwakzalverij tegen dronkenschap beschreven.⁶¹ In een artikel uit 1911 staat: ‘Nu is alleen waar, dat door geheelonthouding het alcoholgebruik [sic] sterk vermindert. Maar kan de matige mens niet evenveel afkeer hebben van de dronkenschap als de geheelonthouder? Wordt niet te veel uit het oog verloren het groote verschil tussen alcoholgebruik en alcoholmisbruik?’⁶² Dit is interessant, omdat hier anders wordt gekeken naar alcohol.

---

⁵⁷ ‘GEMENGD NIEUWS.’ *De nieuwe courant* (’s-Gravenhage, 20 februari 1912).

⁵⁸ ‘Dan is het woord aan onzen partijgenoot P. Voogd.’ *Voorwaarts : sociaal-democratisch dagblad* (Rotterdam, 15 november 1920).

⁵⁹ ‘STADSNIEUWS. ASSEN.’ *Provinciale Drentsche en Asser courant* (Assen, 8 maart 1921).

⁶⁰ ‘Tapverbod.’ *Nieuwsblad van Friesland : Hepkema's courant* (Heerenveen, 24 december 1925); ‘NEDERLAND!’ *De Nederlander* (Rotterdam, 6 augustus 1925).

⁶¹ ‘Aan den Zwolschen Geheelonthouder!’ *De courant Amsterdam* (Amsterdam, 24 juli 1907).

⁶² ‘Geheelonthouding en Drankbestrijding.’ *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*. (’s-Hertogenbosch, 6 december 1911).

Waar in veel andere artikelen het woord alcohol onlosmakelijk verbonden is met misbruik en verslaving, gaat het hier over gematigdheid en een afkeer naar de dronkenschap als gematigde drinker.

In 1911 beschreef de *Tilburgsche Courant* het internationale congres tegen het alcoholisme. Hier besprak men welke wetgevingen mogelijk waren voor de Europese landen. De Nederlandse afgevaardigde Samson verwachtte niets van wetgeving en zag meer belang in het richten op de arbeiders die met drankmisbruik betrokken waren. In deze beeldvorming wordt het probleem dus vooral bij de arbeiders geplaatst. Wanneer de vrijheid van de hogere sociale klasse zou worden aangetast, was men het hiermee oneens. *De Delftsche Courant* schrijft in 1920 dat de vrijheidsbelemmering bij de wet Plaatselijke Keuze te veel in de weg staat. Men zou het inperken van drankmisbruik niet moeten zoeken in wettelijke beperkingen, maar individuele wilskracht.⁶³ De invloed die deze wet zou hebben op besloten sociëteiten werd ook niet gewaardeerd. Volgens het artikel zou het ook niet werken, omdat er dan meer binnenshuis gedronken wordt. Dit argument wordt gebaseerd op droogleggingen in het buitenland.

De bond van destillateurs en likeurstokers beargumenteerden in *De Nieuwe Courant* het sociale nut van alcoholhoudende dranken. Ze pleitten dat de beweringen over alcoholmisbruik in Nederland onwaar zijn en dat alcohol nut heeft, zowel als genotsmiddel als voedingsmiddel. Daarnaast dienden ze een motie in tegen de wettelijke beperkingen op alcohol en voor het belang van likeurstokerijen.⁶⁴ Het valt goed te verklaren dat de bond voor destillateurs en likeurstokers deze argumentatie heeft, aangezien zij slachtoffer zouden worden van beperkingen op alcoholhoudende dranken.

De middenweg

De Staatscommissie, die was ingesteld om de alcoholproblematiek te onderzoeken, probeert de middenweg in het debat te vinden en *Het Algemeen Handelsblad* schrijft in 1925 over een besluit dat zij deden. 'Het kan de maatschappelijke rust en vrede niet ten voordeele [sic] strekken, wanneer drankhandel en drankbestrijding voortdurend fel tegenover elkaar komen te staan en „de neutrale middenstof”, in het gedrang

---

⁶³ 'BINNENLAND. PLAATSELIJKE KEUZE.' *Delftsche courant* (Delft, 17 april 1920).

⁶⁴ 'Het sociale nut van den alcohol.' *Nieuwsblad van Friesland : Hepkema's courant* (Heerenveen, 17 september 1920).

brengen.⁶⁵ Dit is een erg tekenende uitspraak voor Nederland, aangezien in de traditie van het poldermodel⁶⁶ bij dit soort debatten toch vaak de middenweg wordt gezocht.

Conclusie

Kortom, in deze periode bestaan verschillende beeldvormingen over (de omgang met) alcohol. Aan de ene kant staan de drankbestrijders die alcohol als erg gevaarlijk zien en ervan overtuigd zijn dat drankgebruik leidt tot drankmisbruik. Alcohol moest niet gezien worden als medicijn of voedingsmiddel, maar als een vergif. Volgens hen waren geheelonthouding en wetgeving de enige oplossingen voor het drankvraagstuk. De wet Plaatselijke Keuze kreeg veel bijstand, maar kwam uiteindelijk niet door de Eerste Kamer.

Aan de andere kant van het debat stonden meer liberale beeldvormingen die veelal vanuit de handelssector en de hogere sociale klassen voortkwamen. Er werd gepleit voor matiging, in plaats van geheelonthouding. Daarnaast viel het op dat het alcoholisme probleem bij de arbeidersklasse werd gelegd en vond men het problematisch als de individuele vrijheid in het geding zou komen. Men pleitte eveneens voor het sociale nut van alcohol en de waarde die het had als voedingsmiddel. De staatscommissie pleitte in 1925 voor een middenweg, wat de Nederlandse traditie van het poldermodel erg goed karakteriseert. Uit het krantenonderzoek over alcohol in deze periode blijkt dus dat er verschillende beeldvormingen zijn geweest en zijn toegevoegd. Hoewel er vanuit de drankbestrijdersverenigingen veel sentiment was voor wetgeving omtrent alcohol, waren er ook genoeg liberale tegengeluiden te horen, die mede zouden kunnen verklaren waarom er uiteindelijk geen verbod is geweest.

---

⁶⁵ 'Een belangrijk rapport. Begrenzing van productie en invoer van drank.' *Algemeen Handelsblad*. (Amsterdam, 28 augustus 1925)

⁶⁶ Hiermee wordt het eeuwenoude Nederlandse consensusmodel bedoeld waarbij altijd naar de middenweg gezocht wordt.

HOOFDSTUK 2 – COCAÏNE

Cocaïne was in deze periode in opkomst en de beeldvormingen liepen uiteen van cocaïne als medicijn, naar cocaïne als verslavend middel. De verslavingsproblematiek speelde zich vooral af in het buitenland en in Nederland was er vooral angst voor het verslavingsmiddel.

Cocaïne als medicijn

Over het algemeen gold er voor cocaïne in deze periode een negatieve connotatie. Echter was er een uitzondering als de manier waarop cocaïne gebruikt werd medicinaal was en in deze gevallen kreeg de substantie een erg positieve connotatie. Dit is terug te lezen in verschillende krantenberichten. Een voorbeeld hiervan is het krantenbericht uit het *Nieuwsblad van het Noorden*, van 6 oktober 1907. Hierin staat dat er veel vooruitgang was geboekt bij operaties en dat dit alleen mogelijk was geweest met het gebruik van cocaïne als plaatselijk verdovingsmiddel.⁶⁷ Daarnaast zijn er veel krantenberichten waarin met hulde werd verteld hoe cocaïne een goede invloed had in de geneeskunde, van bij de verzorging van aambeien⁶⁸ tot de operatie van de koning van Engeland.⁶⁹ De meeste krantenberichten over cocaïne als medicijn verschenen ongeveer tussen 1900 en 1910.

Later, met de komst van de Eerste Wereldoorlog was het lastig om internationaal coca te halen en daarom begonnen landen nieuwe synthetische middelen te ontwikkelen.⁷⁰ Daarnaast werd er gezocht naar vervangingen voor cocaïne vanwege de grootschalige verslavingen.⁷¹ Bij het vieren van het zilveren jubileum van de Nederlandsche Cocaïne Fabriek, schrijft *De Standaard* nog steeds met enorme trots over de productie van cocaïne voor medicinaal gebruik en andere preparaten.⁷² Het beeld van de Nederlandse productie door de Nederlandsche Cocaïne Fabriek was erg positief en er werd geen direct verband gelegd tussen de productie van cocaïne en de wereldwijde verslavingen die opkwamen.

---

⁶⁷ 'Rede van prof. dr. W. Schutter.' *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 6 oktober 1907).

⁶⁸ 'GEMENGD NIEUWS' *Haagsche courant* ('s-Gravenhage, 28 mei 1901). 'Medische wenken. Haemorrhoiden.' *Rotterdamsch nieuwsblad* (Rotterdam, 11 november 1901).

⁶⁹ 'DE KRONING VAN EDWARD VIL'. *De courant* (Amsterdam, 27 juni 1902).

⁷⁰ 'VARIA.' *Delftsche courant* (Delft, 6 augustus 1920).

⁷¹ 'Een Vervangmiddel voor Cocaïne.' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 11 oktober 1925).

⁷² 'Stadsnieuws'. *De standaard* (Amsterdam, 7 maart 1925).

Cocaïne als verslavend middel

Over cocaïne is men het erover eens in Nederlandse kranten dat het een gevaarlijk middel is, in de handen van de leek. Dat blijkt ook uit dit citaat, al in 1900: 'Cocaïne is zeer gevaarlijk in de hand van den leek. In 1885 was de naam hier te lande bijna nog niet bekend, toen het reeds zijn slaven had [...] Cocaïne maakt den mensch onmiddellijk tot zijn slaaf en roept dadelijk het dierlijke in hem wakker.'⁷³

Cocaïnomanie in het buitenland

De problematisering van cocaïne was vooral gegrond in het buitenland. In de krantenartikelen van 1900 tot 1925 ging slechts een handjevol over potentieel Nederlands gebruik. Vol afgunst schreven de kranten wel over de problematische situaties in het buitenland. Hierdoor schreven kranten vaak door middel van *othering*⁷⁴ over de gebruiker. Het gedrag en de identiteit van de gebruiker bepalen daarentegen wel in welke hoedanigheid er wordt geschreven over het cocaïnegebruik. Een voorbeeld hiervan is het krantenbericht waarin werd beschreven hoe de zucht naar cocaïne van de arme kampbevolking van de Catskill Mountains leidde tot veel problematiek en cocaïne-riots van de politie.⁷⁵ De kampbevolking werd beschreven als verdwaasde oproerlingen en een casus beschrijft hoe een zwart persoon, in het krantenbericht 'neger' genoemd, cocaïne in het kamp smokkelde. Zo ontstond er hier dus een negatief beeld van cocaïnegebruik dat geassocieerd kan worden met misdaad en racisme.

Een ander beeld ontstaat van cocaïne, als de gebruiker de elite betreft. Een krantenbericht van *De Standaard* van 27 augustus 1901⁷⁶ beschrijft 'droevige gebeurtenissen' in Londen. Het gaat hier om de 'cocaïne-zucht' die is toegenomen onder de bevolking. De cocaïne-inspuiting heeft zich volgens de krant ingeburgerd onder wel de meest ontwikkelde bevolking. De voornaamste slachtoffers zouden artsen, schrijvers en politici zijn. De cocaïne-zucht wordt bestempeld als een 'aristocratisch kwaad', wat de drugs weer een elitaire stempel kan geven. Daarna staat er dat 'lieden, voor wie de gewone dronkenschap afstotend is, grijpen naar dit

---

⁷³ 'BINNENLAND. Verdoovende middelen.' *Arnhemse courant* (Arnhem, 15 december 1900).

⁷⁴ Met 'othering' wordt hier het proces bedoeld waar iemand negatief als 'anders' neer wordt gezet. Dit kan plaatsvinden op basis van ras, sociale klasse, etniciteit, afkomst en wordt de eigen positie positief neergezet door de ander negatief te beschilderen.

⁷⁵ 'AVONDBLAD. Derde Blad. Brief uit Amerika. (Van onzen gewonen briefschrijver.) New-York, 18 Januari.' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 27 januari 1910).

⁷⁶ *De standaard* (Amsterdam, 27 augustus 1901).

verfijnende middel'. Opvallend is ook hier dat het vooral medelijden op zich af roept. Je krijgt een indruk dat het zonde is dat zulke 'ontwikkelde' mensen deze drugs gebruiken. Daarnaast werd de cocaïne bestempeld als iets verfijnds en aristocratisch. Deze bewoording draagt een bepaalde status met zich mee. Door dit krantenbericht krijg je ook de indruk dat 'normaal dronkenschap' niet is weggelegd voor de hogere stand en dat zij iets chiquers hebben. Er wordt wel negatief over de substantie gepraat, maar lang niet zo negatief als in berichten over andere bevolkingsgroepen. Dit artikel heeft meer een nieuwsgierige, beschrijvende en teleurgestelde ondertoon dan een afgunstige.

Er werd gesproken over cocaïnomanie. Vanaf de jaren 1910 werd het erg veel recreatief gebruikt in de steden Parijs, New York en Berlijn. Het toenemende gebruik van narcotica werd in de *Dragster courant* verbonden aan het daar heersende gemis van levensmoed.⁷⁷ *De Nieuwe Courant* schreef in 1913 over het toegenomen cocaïnemisbruik in Montmartre. 'De cocainemanie is epidemisch', werd in het artikel geschreven.⁷⁸ Er zou een heimelijke handel worden geschreven en het werd bij apotheken vandaan gehaald. In deze periode begonnen mensen het ook door hun neus te snuiven, waardoor het gebruik werd vergemakkelijkt. 'De cocainomaan' zou te herkennen zijn aan zijn nervositeit en snelle ademhaling. Gevolgen van het gebruik waren volgens dit artikel krankzinnigheid en de dood. 'De bestrijding van dit groote kwaad, de coaïnomanie, stuit op grote moeilijkheden.'⁷⁹ *Het Centrum* beschreef 'de grote ellende van de verslaafde jeugd in Montmartre'.⁸⁰ Het massale gebruik werd in dit artikel verweten aan de Fransen, omdat zij zich zouden keren tegen de godsdienst. In het artikel stond geschreven dat daarom bittere vruchten het volk vergiftigen. Ook in deze beeldvorming werd de cocaïnegebruiker door middel van *othering* negatief neergezet. Het heersende gemis van levensmoed en het gebrek aan religie als oorzaak in combinatie met woorden zoals cocaïnomaan en krankzinnigheid zorgen hiervoor.

De grootschalige internationale problematiek omtrent cocaïne en andere middelen leidt tot meerdere Internationale Opiumconferenties. Hieruit vloeide een Opiumverdrag voort, dat in 1919 weer resulteerde in de Opiumwet. Vanaf dat moment was het

---

⁷⁷ *Dragster courant* (Drachten, 25 januari 1913).

⁷⁸ 'VARIA.' *De nieuwe courant* ('s-Gravenhage, 30 januari 1913).

⁷⁹ 'VARIA' *De nieuwe courant*.

⁸⁰ 'Een afgrond.' *Het Centrum* (Utrecht, 2 juli 1914).

verboden cocaïne te bereiden, te verwerken, te vervoeren, te verkopen, af te leveren of ter aflevering voor handen te hebben. Dit verbod gold alleen voor het Koninkrijk binnen Europa, dus niet over Nederlands-Indië.⁸¹ Met het verbieden van cocaïne kreeg de beeldvorming ook een crimineel karakter. Toch is het opvallend dat ook hier de meeste krantenartikelen over smokkel en criminaliteit in het buitenland gingen.

‘Dit gevaarlijke vergif fabriceert men in Japan, Duitsland, Italië, Frankrijk, Engeland, Amerika, China, Zwitserland, Mexico en Canada en langs talloose ongeoorloofde kanalen smokkelt men die cocaïne over de diverse wereldzeeën, waarna dezelve [...] verkocht tegen enorm hoge prijzen aan het kooplustige publiek.’⁸²

Dit citaat is interessant, omdat het weer suggereert dat Nederland hier geen bijdrage in had, terwijl Nederland juist op dat moment een van de grootste cocaïneproducenten was.⁸³ Het cocaïneprobleem wordt in dit artikel dus nog steeds vooral in het buitenland geplaatst. Dat valt ook op bij andere artikelen over cocaïnesmokkel. Enerzijds kan het zo zijn geweest dat er op Nederlandse grond daadwerkelijk minder werd gesmokkeld, omdat er ook minder werd gebruikt in Nederland. Anderzijds kan de nadruk in de kranten op buitenlandse criminaliteit en drugsproblematiek ook een teken zijn van de ethnocentrische⁸⁴ houding van Nederland, waarbij andere landen worden beoordeeld vanuit de eigen cultuur.

Dreiging voor Nederland

In Nederland was er vooral angst voor de opkomst van cocaïne. De Vereniging van Pharmacie bestempelde bij hun algemene vergadering in 1913 cocaïne als een potentieel opkomend probleem op eigen grond. Het volk moest behoed worden voor het gevaar van cocaïne.⁸⁵ Toch vertaalt dit zich nauwelijks in artikelen die opkwamen over cocaïnemisbruik en gebruik, die zoals al voorheen gezegd, vooral over het buitenland gingen. Pas in 1925 begonnen er artikelen te verschijnen over

---

⁸¹ T. Blom *Opiumwetgeving en drugsbeleid* (Deventer, 2015) 6-7.

⁸² ‘De witte poeder, die de mensen vermoordt.’ *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 25 april 1923).

⁸³ De Kort, *Tussen Patiënt en Delinquent*, 58.

⁸⁴ Hiermee wordt het beoordelen van iemands cultuur op basis van normen en waarden uit de eigen cultuur bedoeld.

⁸⁵ ‘Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Pharmacie’ *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (Rotterdam, 7 juli 1914).

cocaïnesmokkel in eigen land.⁸⁶ Het valt op dat gedurende deze periode er vooral veel angst is voor de komst van cocaïne, maar dat het gebruik en misbruik in eigen land niet aan de orde komt. In 1925 schrijft het *Nieuwsblad van het Noorden* over het gebruik in eigen land dat het gebruik zeer beperkt is.⁸⁷

Conclusie

Uit dit krantenonderzoek blijkt dat de beeldvormingen die ontstonden in het publieke debat over cocaïne in deze periode veranderden. In de beginjaren van deze periode werd het vaak positief beschreven als een medicijn. Later veranderde dit beeld deels door de opkomst van verslavingen in het buitenland en het feit dat er nieuwe synthetische middelen zijn ontwikkeld tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daarnaast was het wel bekend in de Nederlandse kranten dat het niet in de hand van de leek terecht zou moeten komen. Het gebruik werd door middel van *othering* beschreven in kranten en werd vooral als elitair gezien. Bij 'meer ontwikkelde' mensen werd er met een meer teleurgestelde toon geschreven en bij arme zwarte mensen werd er met meer afkeuring geschreven. Door de ethnocentrische houding van de Nederlandse publieke opinie bleef het cocaïneprobleem stelselmatig te wijten aan het buitenland, terwijl het land zelf op dit moment de grootste cocaïneproducent ter wereld was. Dit is ook terug te zien aan het feit dat de Nederlandse Cocaïne Fabriek in 1925 nog wordt geprijsd om haar productievaardigheden van cocaïne op medisch gebied, terwijl in diezelfde context men in het buitenland stelselmatig verslaafd werd aan hetzelfde middel. Er was wel angst voor een toename van verslavingen in Nederland, maar deze angst wordt niet reëel in deze periode.

---

⁸⁶ 'COCAÏNE-SMOKKEL IN DEN HAAG.' *De courant Het nieuws van den dag* (Amsterdam, 30 januari 1925).

⁸⁷ 'Morphine en cocaine.' *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 21 december 1921).

HOOFDSTUK 3 – VERSCHILLEN EN OVEREENKOMSTEN

Hoe verhouden de beeldvormingen van cocaïne en alcohol zich tot elkaar? Zoals beschreven in de vorige hoofdstukken was het beeld van cocaïne er vooral een van een dreiging uit het buitenland. Alcohol daarentegen was al een groot probleem op eigen grond. Beide substanties spelen echter een rol in de debatten over de omgang ermee.

Verschillen beeldvormingen vorige hoofdstukken

Uit vorige hoofdstukken kunnen verschillen en overeenkomsten in de beeldvormingen worden opgemaakt. De gedistantieerde, angstigere houding met kenmerken van *othering* en etnocentrisme naar cocaïne, wijkt af van de houding naar alcohol. Deze is meer gericht op het zoeken van oplossingen het actief proberen te beschermen van de volksgezondheid. De schuld ligt hier vaak bij de substantie en minder bij de gebruiker.

Een ander beeld ontstond wanneer het gebruik van cocaïne te wijten viel aan het gebrek van moraliteit van de buitenlanders en erg werd gezien als een vergift voor de elite. Hier werd in de kranten minder proactief gezocht naar een oplossing in wetgeving, en werd tegelijkertijd het jubileum van de Nederlandse Cocaïne Fabriek nog erg uitbundig gevierd. De beeldvorming is dus heel anders als het probleem zich niet op eigen grond afspeelt.

De overeenkomsten in de beeldvormingen zijn te vinden in het feit dat ze zowel als medicijn als verslavend middel werden gezien. Daarnaast werden de verslavingen verbonden aan het verlies van religie en moest men zich weer keren tot God om uit de problemen te komen. Hieronder wordt uitgelegd hoe men cocaïne en alcohol in verhouding met elkaar zag.

Alcohol en cocaïne als gelijken

Het valt op dat in Nederlandse kranten in deze periode over alcohol en cocaïne vaak wets gesproken onder de noemer 'vergiften'. Dit gebeurde vaak in groepen van drankbestrijders. Zo zei de heer J.C. de Moorn van Baarn tijdens een bijeenkomst voor drankbestrijding: 'Alcohol is een vergift. Een dronken mensch is feitelijk een vergiftigd mensch.'⁸⁸ Cocaïne werd op de volgende manier vergeleken met alcohol:

---

⁸⁸ 'Drankbestrijding' *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant* (Heerenveen, 26 november 1902).

‘Dit vergift heeft als de alcohol een noodlottige uitwerking op wil en karakter.’⁸⁹ Hier wordt dus duidelijk een gelijktrekkende vergelijking gemaakt tussen cocaïne en alcohol en de werking ervan. Door zowel alcohol als cocaïne onder het woord ‘vergiften’ te scharen, werden ze impliciet gelijk aan elkaar gesteld en gelijktijdig veracht door drankbestrijders. Dit is te passen in de strenge houding van de groeperingen, die erg gericht was op het beschermen van de volksgezondheid.

Cocaïne als argument tegen wetgeving op alcohol

Toch staan in debatten waarbij beide genoemd worden, de substanties vaak verder uit elkaar en was lang niet iedereen het eens met het benoemen van alcohol als een vergift. Drankbestrijders bleven dit steevast doen vanaf 1900 tot en met 1925. Daartegenover stonden tegenargumenten. Als het werd aangekaart als vergift, dan moest het verboden worden volgens de medische voorschriften en dan kon niemand meer af en toe een biertje drinken, pleitte de ‘unie-liberale’ Vaderlander. Ze waren dan wel tegen het drankmisbruik, maar niet tegen het drankgebruik.⁹⁰

Men zag cocaïne in het publieke debat als een grote bedreiging voor Nederland en velen zijn van mening dat de slechte invloed van alcohol niet te meten valt met die van cocaïne. Een voorbeeld hiervan is een artikel uit 1903: ‘Voortdurend spreekt en schrijft men tegen de, door het misbruik van alcohol veroorzaakte onheilen en achteruitgang van het menselijk geslacht, maar men vergeet daarbij dat de gevolgen van het misbruik van cocaïne en opium nog véél sneller, véél verwoestender en veel zekerder zijn.’ Deze beeldvormingen fungeerden ook als tegenargumenten in het debat over het mogelijke alcoholverbod in Nederland.

En op deze manier kwam er een ander geluid tegen de drankbestrijders. Argumenten waren dat wanneer men alcohol zou verbieden, het onvermijdelijk was dat men dan aan de cocaïne verslaafd zou raken. Dit wijst erop dat er een duidelijk verband getrokken werd tussen het verbieden van alcohol met als gevolg een grootschalige verslavingsgolf aan cocaïne. Voorstanders van dit soort argumenten beriepen zich vaak op voorbeelden uit het buitenland, waar tussen 1913 en 1925 meerdere (gedeeltelijke) alcoholverboden werden ingesteld. Een voorbeeld hiervan is het artikel uit *Het Centrum* dat beschrijft hoe men zich tijdens het alcoholverbod in de Verenigde

---

⁸⁹ ‘Cocaïne.’ *Dragtster courant* (Drachten, 24 juni 1911).

⁹⁰ ‘UIT DE PERS. Plaatselijke keuze.’ *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant* (Nijmegen, 12 januari 1921).

Staten vergrijpt aan cocaïne.⁹¹ De duurdere prijs van de alcohol in Groot-Britannië wordt door een correspondent ook betoogd als de reden dat men grijpt naar ‘ergere’ middelen zoals cocaïne.⁹² Een ander voorbeeld is het pleiten tegen een drooglegging van de liberale *Nationale* in 1923: ‘Als een middel om het drankmisbruik tegen te gaan is het nagenoeg zonder waarde. De zwakke en geestelijk zieke, die dronkenschap niet missen kan, neemt tot opium, cocaïne of andere vergiften zijn toevlucht.’⁹³

Conclusie

Over het algemeen is men het erover eens dat beide substanties slecht voor je kunnen zijn. Over de mate hiervan en de verhouding tussen de twee is men het oneens. Dezelfde tweedeling in het debat over alcohol komt hier ook weer terug. Drankbestrijders geven cocaïne en alcohol dezelfde noemer, namelijk ‘vergift’. De houding van drankbestrijders is goed te verbinden aan dit verschijnsel, omdat zij erg streng waren tegen vergiften in het algemeen.

De meer liberale groeperingen pleitten niet voor het benoemen van alcohol als vergift en plaatsten alcohol boven het ‘veel schadelijkere’ cocaïne. Dit vormt eveneens een argument in het debat tegen wetgeving omtrent alcohol in Nederland. Immers, wanneer alcohol verboden zou worden, zou men verslaafd worden aan andere, ‘veel schadelijkere’ vergiften.

---

⁹¹ ‘EEN MOEILIJK VAK’ *Het Centrum* (Utrecht, 25 september 1919).

⁹² ‘ENGELAND. Een merkwaardige week.’ *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 28 december 1918).

⁹³ ‘Tweede Blad der Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant Dinsdag 18 November 1919. No. 271. BINNENLAND. Officieele berichten.’ *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant* (Zwolle, 18 november 1919).

CONCLUSIE

In hoofdstuk 1 werd duidelijk dat er verschillende beeldvormingen bestonden over alcohol. Aan de ene kant van het debat werd alcohol door drankbestrijdersvereniging gezien als gevaarlijk en erg verslavend. Het moest dan ook niet als een medicijn of voedingsmiddel worden gezien, omdat het een giftige stof betrof. Zij waren van mening dat het drankvraagstuk een probleem van alle standen was, en niet alleen aan de armen. Veel van hen pleitten voor geheelonthouding als enige oplossing tegen alcoholisme in de samenleving. Deze bewegingen kregen veel ondersteuning, maar nog niet genoeg om grote veranderingen teweeg te brengen. Daarom moest er een wettelijke verandering komen. De wet Plaatselijke Keuze werd gesteund door deze groeperingen en zou alcoholmisbruik moeten inperken. Deze wet kwam alleen niet door de Eerste Kamer.

Aan de andere kant van het debat stonden de meer liberale groeperingen. In hun beeldvorming was alcoholisme wel slecht, maar was er niks mis met de gematigde drinker. Zij keerden zich dan ook tegen het idee van geheelonthouding en wetgeving omtrent alcohol. De oplossing voor het alcoholprobleem zou te vinden zijn bij de arbeidersklasse en daar moest de aandacht op gefocust worden. Dit is interessant, omdat de drankbestrijdersverenigingen juist pleitten dat het een probleem van alle standen was. Daarnaast vonden de liberale groeperingen het bezwaarlijk dat hun individuele vrijheid bedreigd zou worden. Ze zagen het oplossen van het alcoholisme probleem dan ook als een kwestie waar men persoonlijk verantwoordelijk voor was. Wetgeving zou er alleen maar voor zorgen dat men thuis meer ging consumeren. Daarnaast waren deze groeperingen van mening dat alcohol een sociaal nut had. In het publieke debat over de omgang met alcohol bestond in deze periode een zekere continuïteit in de Nederlandse kranten. Drankbestrijdersverenigingen bleven zich keren tegen alcohol in het geheel en de meer liberale groeperingen bleven zich beroepen op het belang van vrijheid en de inefficiëntie van wetgeving, wat in lijn was met hun politieke ideologie.

In hoofdstuk 2 laten de beeldvormingen over cocaïne een ander narratief zien. Dit kwam omdat het cocaïnemisbruik geen probleem vormde in eigen land. Door middel van *othering* wordt er dan ook over het cocaïnemisbruik in het buitenland geschreven. Over arme mensen werd er vol afgunst geschreven en over 'meer ontwikkelde'

mensen werd er meer nieuwsgierig maar ook teleurgesteld geschreven. De *cocainomanie* was te wijten aan het verlies van moraliteit en geloof. Doordat de Fransen zich tegen de kerk hadden gekeerd, werden ze vergiftigd met bittere vruchten. Er ontstond in de beeldvormingen over cocaïne een etnografisch beeld waarbij er werd neergekeken op het gebruik in het buitenland. Ook werd er niet gekeken naar het mogelijke aandeel dat Nederland kon hebben in dit probleem, ook nauwelijks in de nieuwsberichten over smokkel. Cocaïne als medicijn werd daarentegen wél erg gewaardeerd, zeker in de jaren 1900-1910. Later werden er vervangmiddelen gezocht voor het middel wegens het grote aantal verslavingen. Maar in 1925 werd alsnog het zilveren jubileum van de Nederlandsche Cocaïne Fabriek gevierd, waarbij er met hulde werd gesproken over de productie van cocaïne en andere preparaten. Het is opvallend om te zien hoe de beeldvormingen van cocaïne als medicijn en cocaïne als genotsmiddel zo ver uit elkaar staan in de beeldvorming in de Nederlandse kranten, terwijl het om dezelfde substantie gaat en Nederland dus in zekere zin ook bijdroeg aan het grote aandeel verslaafden. Dit contrasteert met de beeldvorming van drankbestrijdersverenigingen, waar er proactief naar oplossingen gezocht werd en er werd gepleit voor wetgeving. Die nood was niet zo hoog bij cocaïne, omdat het geen probleem vormt op Nederlandse grond. Toch is het niet gek dat cocaïne zonder publiek debat in de Nederlandse kranten is verboden. Zoals besproken in de inleiding was er veel internationale druk. Daarnaast was er een vrij eenduidig beeld over cocaïne. Men vond het gevaarlijk en een dreiging voor Nederland. Drankbestrijdersverenigingen schaarden cocaïne en alcohol onder één noemer. Ze waren fel tegen 'vergiften' in het algemeen en vonden dat er geheelonthouding van alle vergiften moest plaatsvinden. Er waren geen meningen die pleitten voor matig gebruik van cocaïne, zoals dat bij alcohol wel zo was.

Deze argumenten vormden kunnen mede helpen verklaren waarom er geen alcoholverbod in Nederland is geweest in deze periode. Enerzijds was er veel sentiment voor een verbod vanuit drankbestrijdersbewegingen, anderzijds waren ook veel groeperingen die zich hiertegen keerden. De argumenten: beperking van individuele vrijheid, het sociale nut en de eigen verantwoordelijkheid, werden vergezeld door een nieuw argument: met een drooglegging zou men verslaafd worden aan 'ergere' vergiften, zoals cocaïne. Dit was een andere beeldvorming die men van de twee middelen had. Alcohol werd dan wel slecht gevonden, maar cocaïne was nog

veel verslavender en slechter. Met voorbeelden uit het buitenland werd beargumenteerd hoe wetgeving omtrent alcohol zou leiden tot verslavingen aan meer vergiften. Dit argument zou mede kunnen verklaren waarom een alcoholverbod uitbleef. Het uitblijven van het verbod kan ook te maken hebben met het besluit van de Staatscommissie over hun onderzoek naar mogelijke wetgeving omtrent alcohol. Er moest in het debat gezocht worden naar het rustige midden en er moest minder in extremen gedacht worden. Dit past dan weer erg goed binnen de Nederlandse poldertraditie.

Zoals Manning ook al stelde heeft het proces waarin sociale praktijken worden geproblematiseerd (of niet worden geproblematiseerd) weinig te doen met de potentiële reële gevaren, maar is het veeleer verbonden met het collectieve sentiment. Er blijken dus verschillende beeldvormingen mogelijk omtrent alcohol en cocaïne. Alcohol, dat nu vaak wordt genormaliseerd, werd in deze tijd sterk veracht en soms gelijkgesteld aan andere vergiften zoals cocaïne. Het wordt daarom tijd om meer nuance in te brengen in het huidige debat, door niet zozeer te varen op het collectieve sentiment, maar door zelf onbevooroordeeld de potentiële gevaren ervan onder ogen te zien.

Reflectie en vervolg

Er moet bij het interpreteren van dit onderzoek rekening worden gehouden met het beschikbare primaire bronmateriaal. De enorme omvang van het bronmateriaal van Delpher verplicht de historicus om een bronselectie te maken. Dit heeft als gevolg dat een andere onderzoeker met dezelfde zoektermen wellicht, tot een andere bronnencollectie en daarmee op een ander onderzoeksresultaat zou kunnen komen. Daarnaast zou er voor verder onderzoek beter gekeken kunnen worden naar de onderlinge verschillen tussen de kranten. Ik heb dit in mijn onderzoek niet gedaan omdat ik een zo breed mogelijk beeld van het publieke debat in de Nederlandse kranten wilde beschrijven. Toch zorgt het voor meer gelaagdheid als de verschillen tussen de kranten en de krantenartikelen onderling besproken worden en in hun context worden geplaatst.

Voorstellen voor vervolgonderzoek betreffen: het onderzoeken van de verschillende beeldvormingen over alcohol en cocaïne per krant. De achtergronden van de kranten

kunnen verklaringen geven voor het uiteenlopen van beeldvormingen. Daarnaast is het ook interessant om juist naar de kranten in Nederlands-Indië te kijken en deze te vergelijken met de in dit onderzoek beschreven beeldvormingen over cocaïne. Omdat Javacoca daarvandaan kwam, zijn er wellicht andere contrasterende beeldvormingen te vinden.

BIBLIOGRAFIE

Primair bronmateriaal

- '3e Nationaal Congres voor Geheel- onthouding.' *Dagblad van Zuidholland en 's Gravenhage* ('s-Gravenhage, 29 november 1901).
- 'Aan den Zwolschen Geheelonthouder!' *De courant Amsterdam* (Amsterdam, 24 juli 1907).
- 'AVONDBLAD. Derde Blad. Brief uit Amerika. (Van onzen gewonen briefschrijver.) New-York, 18 Januari.' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 27 januari 1910).
- 'BINNENLAND. PLAATSELIJKE KEUZE.' *Delftsche courant* (Delft, 17 april 1920).
- 'BINNENLAND. Verdoovende middelen.' *Arnhemsche courant* (Arnhem, 15 december 1900)
- 'Cocaïne.' *Dragtster courant* (Drachten, 24 juni 1911).
- 'COCAÏNE-SMOKKEL IN DEN HAAG.' *De courant Het nieuws van den dag* (Amsterdam, 30 januari 1925).
- 'Dan is het woord aan onzen partijgenoot P. Voogd.' *Voorwaarts: sociaal-democratisch dagblad* (Rotterdam, 15 november 1920).
- 'DE KRONING VAN EDWARD VIL'. *De courant* (Amsterdam, 27 juni 1902).
- 'De Vrouw en de Drankbestrijding.' *Provinciale Noordbrabantsche en 's Hertogenbossche courant* ('s Hertogenbosch, 18 januari 1904).
- 'De witte poeder, die de menschen vermoordt.' *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 25 april 1923)
- 'Drankbestrijding' *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant* (Heerenveen, 26 november 1902).
- 'Een afgrond.' *Het Centrum* (Utrecht, 2 juli 1914)
- 'Een belangrijk rapport. Begrenzing van productie en invoer van drank.' *Algemeen Handelsblad*. (Amsterdam, 28 augustus 1925)
- 'EEN MOEILIJK VAK' *Het Centrum* (Utrecht, 25 september 1919).
- 'Een Vervangmiddel voor Cocaïne.' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 11 oktober 1925).
- 'ENGELAND. Een merkwaardige week.' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 28 december 1918).
- 'Geheelonthouding en Drankbestrijding.' *De Tijd : godsdienstig-staatkundig dagblad*. ('s-Hertogenbosch, 6 december 1911).
- 'Geheelonthouding' *De courant Amsterdam* (Amsterdam, 5 maart 1910).
- 'GEMENGD NIEUWS.' *De nieuwe courant* ('s-Gravenhage, 20 februari 1912).
- 'GEMENGD NIEUWS' *Haagsche courant* ('s-Gravenhage, 28 mei 1901).

'Het alcoholisme en de sociale kwestie'. *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant* (Heerenveen, 21 september 1912).

'Het sociale nut van den alcohol.' *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant* (Heerenveen, 17 september 1920).

'Hier en Daar' *Algemeen Handelsblad* (Amsterdam, 3 juni 1900).

'Juristen tegen het alcoholisme.' *Nieuwe Tilburgsche Courant* (Tilburg, 1 juni 1907).

'Klinkt het niet'. *Venloosch nieuwsblad* (Venlo, 25 februari 1904).

'Medische wenken en Haemorrhoiden.' *Rotterdamsch nieuwsblad* (Rotterdam, 11 november 1901).

'Morphine en cocaine.' *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 21 december 1921).

'Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Pharmacie' *Nieuwe Rotterdamsche Courant* (Rotterdam, 7 juli 1914).

'Rede van prof. dr. W. Schutter.' *Nieuwsblad van het Noorden* (Groningen, 6 oktober 1907).

'STADSNIEUWS. ASSEN.' *Provinciale Drentsche en Asser courant* (Assen, 8 maart 1921).

'Stadsnieuws'. *De standaard* (Amsterdam, 7 maart 1925).

'Tapverbod.' *Nieuwsblad van Friesland: Hepkema's courant* (Heerenveen, 24 december 1925); 'NEDERLAND !' *De Nederlander* (Rotterdam, 6 augustus 1925).

'Tweede Blad der Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant Dinsdag 18 November 1919. No. 271. BINNENLAND. Officieele berichten.' *Provinciale Overijsselsche en Zwolsche courant* (Zwolle, 18 november 1919).

'UIT DE PERS. Plaatselijke keuze.' *Provinciale Geldersche en Nijmeegsche courant* (Nijmegen, 12 januari 1921).

'Van nabij en veraf, Van voorheen en thans.' *Tubantia* (Enschede, 20 augustus 1903).

'Van nabij en veraf, Van voorheen en thans.' *Tubantia* (Enschede, 20 augustus 1903).

'VARIA.' *De nieuwe courant* ('s-Gravenhage, 30 januari 1913).

'VARIA.' *Delftsche courant* (Delft, 6 augustus 1920).

'Vervolg Binnenland.'. *Bredasche courant* (Breda, 18 maart 1900).

De Maasbode (Rotterdam, 28 februari 1904)

De standaard (Amsterdam, 27 augustus 1901).

Dragtster courant (Drachten, 25 januari 1913).

Provinciale Drentsche en Asser courant (Assen, 31 januari 1901).

Secundair bronmateriaal

- '23.000 kilo cocaïne voor Nederland onderschept in Antwerpen en Hamburg', *RTL Nieuws* (24 februari 2021)
<https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5216376/23000-kilo-cocaine-voor-nederland-onderschept-antwerpen-en-hamburg>.
- 'Alcohol', *Jellinek*, <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/drugs/alcohol/>.
- "Alcohol is de sociale drug bij uitstek én de gevaarlijkste die er is", *NRC*, (21 januari 2021) <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/01/21/alcohol-is-de-sociale-drug-bij-uitstek-en-de-gevaarlijkste-die-er-is-a4028629>.
- 'Alcohol is een drug. Stop met onderscheid maken.' *Trouw*, (17 juni 2019)
<https://www.trouw.nl/nieuws/alcohol-is-een-drug-stop-met-onderscheid-maken~b95a0784/>.
- Blok, G, *De roes als metafoor: Het debat over drank en drugs na 1800* (2018).
- Blom, T., *Opiumwetgeving en drugsbeleid* (Deventer, 2015).
- Brownstein, Henry H., *The Handbook of Drugs and Society* (Hoboken, UNITED STATES 2015).
- Dingelstad, David e.a., 'The social construction of drug debates', *Social Science & Medicine* 43 (1996).
- Foucault, Michel, *Archaeology of Knowledge* (2013).
- Gerritsen, Jan-Willem, 'De drankbestrijding en de inbreng van de alcoholaccijns in de Nederlandse staatshuishouding 1831-1920. Historisch-sociologische notities', *Mens en Maatschappij* 66 (1991) 161–179.
- Jørgensen, Marianne, en Louise Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method* (London 2002).
- Koninklijke Bibliotheek, 'WO I: Drankmisbruik en -bestrijding in 1915 en 1916',
<https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-drankmisbruik-en-bestrijding-in-1915-en-1916>.
- Korf, Dirk, J. en Marcel de Kort, *Drugshandel en Drugsbestrijding* (1990).
- Kort, Marcel de, *Tussen patiënt en delinquent: geschiedenis van het Nederlandse drugsbeleid* (Hilversum 1995).
- Manning, Paul, *Drugs and Popular Culture in the Age of New Media* (2013).
- McAllister, William B., *Drug Diplomacy in the Twentieth Century: International History* (London, UNITED KINGDOM 1999).
- Morgan, H. Wayne, *Drugs in America: A Social History, 1800-1980* (1982).
- Phillips, Rod, *Alcohol: A History* (Chapel Hill, 2014).

'Risiko's', *Jellinek*, <https://www.jellinek.nl/informatie-over-alcohol-drugs/drugs/alcohol/risicos/>.

Walma, Lianne Wilhelmina Betty, 'Between Morpheus and Mary: The Public Debate on Morphine in Dutch Newspapers, 1880-1939', *Fisne Scientific Library* 103 (2020).

Zimring, Franklin E., en Gordon Hawkins, *The Search for Rational Drug Control* (zp 1995).